

CHURCHİLL'İN HARB HÂTİRALARI

Profesör Akdes Nimet Kurat

Winston S. Churchill. *The Second World War*. Volume I. The Gathering Storm. Cassel and CO Ltd. London 1948, 640 pp. (İkinci Dünya Harbi I. Cild. Yaklaşan Fırtına). Birçok harita, kroki ve diyagramlar).

Mr. Churchill'in *Harb Hâtıraları* ikinci dünya harbine ait eserler arasında, şüphesiz birinci dereceden ehemmiyetli bir yer tutmaktadır. Devrimizin en büyük şahsiyetlerinden biri olduğu hem dostları, hem siyasi düşmanları tarafından teslim edilen ve İkinci Dünya harbinin müttefiklerce kazanılmasında birinci rolü olan Churchill "Harb Hâtıraları," nı yayımlamakla, insanlık tarihinin en büyük facialarından birini teşkil eden bu müthiş mücadelenin şimdiye kadar gizli kalan cihetlerini de aydınlatmak suretiyle, 1939-1943 yıllarının tarihini tasvir ederken, üzerinde düşünmemiz gereken ve halihazırda da aktüel bir problem olmakta devam eden birçok meselelere temas etmiştir. Böylelikle, insanlığın mukadderatı üzerinde derin derin düşünmek mecburiyetinde olan devlet adamları, askerler ve geniş aydınlar kitlesi tarafından eserinin büyük bir dikkatle okunması gerektiği cihetini de sağlamış oluyor. Mr. Churchill'in beş veya altı cild olarak tasarladığı, ve halihazırda birinci cildi teşkil eden kitabı, 1948 yılında basılan kitapların en mühimmi olduğunda şüphe yoktur. Sabık İngiliz Başvekili'nin "Harb Hâtıraları," ndan bazı parçalar, İngiltere'de intişar eden *The Daily Telegraph* gazetesinde tefrika edilmiş; aynı zamanda Amerika'da ayrı bir kitap halinde çıkmış, bunun fransızca bir tercümesi de basılmıştır. (*Mémoires sur la Deuxième Guerre Mondiale*, Paris, Plon. 1948, 436 pp.). Türk matbuatında da bunun birinci kısmı neşredilmişti (Ahmet Emin Yalman tercümesi, *Çörçil Anlatıyor*, İstanbul, 1948). Fakat Ekim başında (1948) İngiltere'de çıkan, ve bu yazının mevzuunu teşkil eden kitap ise Mr. Churchill'in asıl "Harb Hâtıraları," dır; ihtiva ettiği metin ve vesikalariyle şimdiye kadar çıkanların tamı ve en doğrusudur. Türk okurlarının böyle bir neşriyatla yakından ilgilenecekleri muhakkak olmakla, bu eseri tanıtmakla faydalı bir iş yapmış olduğumuzu sanıyoruz.

Mr. Churchill'in "Harb Hâtıraları," çıkmadan çok evvel, Anglo-Sakson matbuatı bu eserin mahiyet ve ehemmiyetinden uzun uzadıya bahsederek, geniş okuyucu kitlesinin dikkat nazarını böyle mühim bir kitap üzerine çekmişti. (Bunlardan birkaçını zikrediyoruz: *The Times Literary Supplement*. 14th August 1948; *The Observer*, 26th September 1948, Eski Fransız Başbakanı Paul Reynaud'nun yazısı). Eserin birinci cildi çıkınca (Ekim başı 1948) bütün İngiliz gazete ve mecmualarında buna dair makaleler yazıldığı gibi (*The Sunday Times*, 3d October

1948. Mr. Churchill's War Memoirs - By Scrutator), radyolarda da bu kitap hakkında tanıtımlar yapıldı. Böylelikle, Mr. Churchill'in "Harb Hâtıraları,,nın çıkışı matbuat âleminde başlı başına bir hâdise teşkil etti.

Mr. Churchill, "Harb Hâtıraları,,nı yazan ilk harb lideri değildir ; kendisinden önce sabık İngiliz Başnazırı Mr. Lloyd George de hatıralarını neşretmişti ; fakat İngiliz yazarlarının kaydettikleri vechile, Llyod George haddi zatında siyasi bir hatib iken, ancak hayatının sonlarına doğru kaleme sarılmıştır ; İngiliz yazarları, Lloyd George'un üslubunu pek mükemmel bulamıyorlar ; halbuki Mr. Churchill'in kitabı aynı zamanda edebî kıymeti bakımından da çok yüksek sayılmaktadır ; bu itibarla, kendisi, tarihte Julius Caesar'a benzetilmekte, her ikisinin de aksiyon adamı olduğu kadar kaleme de hâkim oldukları teslim edilmektedir.

Son on yıl içindeki faaliyeti dolayısıyla daha ziyade bir siyaset adamı olarak tanıdığımız Mr. Winston Churchill, aynı zamanda mümtaz bir ressam ve tanınmış bir tarihçidir de. Tabloları, İngiltere'nin muhtelif yerlerinde tertip edilen sergilerde san'attan anlıyanların takdirini kazandığı gibi, şimdiye kadar neşrettiği tarih eserleri de ehemmiyetli sayılmaktadır ; aynı zamanda günlük matbuattaki yazıları ile yüksek bir püblisist olduğunu da inkâr edilmez bir şekilde isbat etmiştir. *The World Crisis* (1923-29) adlı eseri geçmiş yakının siyasi tarihi bakımından esaslı bir araştırma teşkil ettiği gibi, *Life of Marlborough* adlı altı ciltlik mühim araştırması (1933-38) XVIII. yüzyıl başında cereyan eden İspanya Veraset Harbleri Tarihini ve bu sıralarda İngiliz ordusu Başkumandanı olan (Churchill'in cedlerinden biri) Marlborough'un hayatını teferruatiyle aydınlatması itibariyle çok enteresandır, ve Churchill'in bir tarihçi sıfatıyla de yüksek kabiliyetini açıkça göstermektedir ; henüz basılmamış olan, fakat 1936 da başlanarak 1939 harbi çıkmadan önce bitirilen *History of the English-Speaking Peoples* adlı yeni bir tarih eserinin, mevzuundan anlaşıldığı vechile, enteresan ve mühim olması lâzımgelir. Bunlardan başka, harb zamanında ve harbden sonra yayımladığı muhtelif kitap ve makaleleriyle, Mr. Churchill siyaset âleminde olduğu gibi, edibler arasında da sağlam bir mevki kazanmıştır. İşte bu iki vasfı bir arada, büyük bir ustalıkla toplamağa muvaffak oluşundan ötürüdür ki Churchill'in "Harb Hâtıraları,, sonsuz bir zevkle okunmakta ve aynı zamanda, müellifin işgal ettiği mevki dolayısıyla eseri hudutsuz bir ilgi çekmektedir.

Eserin ilk sahifesinde mahiyeti hakkında şu başlıklar bulunuyor :

Bu eserden çıkan sonuç :

Savaşta : Azim

Yenilgide : Meydan okuma

Zaferde : Ulüvvücenap

Barıшта : İyi niyet.

"Yaklaşan Fırtına,, adını taşıyan bu eserin esas konusunu İngilizce konuşan milletlerin, akılsızlıkları, kayıtsızlıkları, iyi kalbli olmaları yüzünden kötü niyetlerin yeniden silâhlanmalarına nasıl imkân verdikleri teşkil ediyor. Eser iki kısma bölünmüştür. 1. Kitap: Harbden - Harbe 1919 - 1939. II. Kitap: Acayip Harb (The Twilight War), 3 Eylül 1939 - 10 Mayıs 1940.

I. Kitap şu bahisleri ihtiva ediyor :

- I. Galiplerin akılsızlıkları (the follies), 1919 - 1929.
- II. Barışın en yüksek çağı, 1922-1923.
- III. Pusudaki tehlikeler.
- IV. Adolf Hitler.
- V. Zararlı yıllar, 1931-1935 (The locust years).
- VI. Kararan sahne, 1934.
- VII. Hava eşitliğinin elden gidişi, 1934 - 1935.
- VIII. Meydan okuma ve bunun karşılığı, 1935.
- IX. Hava ve deniz meseleleri, 1935 - 1939.
- X. İtalya'ya karşı sanksiyonlar, 1935.
- XI. Hitler'in ilk darbesi, 1936.
- XII. Dolu silâhlı fâsıla. İspanya, 1936 - 37.
- XIII. Almanya'nın silâhlanması, 1936 - 38.
- XIV. Mr. Eden'in Dışişleri Nezaretinden istifası.
- XV. Avusturya'nın canına okunuyor, şubat 1938.
- XVI. Çekoslovakya.
- XVII. Münich fâciası.
- XVIII. Münich'ten sonra üç kış.
- XIX. Prag, Arnavutluk ve Lehistan'a garanti.
- XX. Sovyet muamması.
- XXI. (Harbin) arefesinde.

II. Kitapta şu bahisler bulunuyor :

- XXII. Harb.
- XXIII. Amirallığın vazifeleri.
- XXIV. Lehistan'ın yıkılışı.
- XXV. Harb Kabinesi problemleri.
- XXVI. Fransa cephesi.
- XXVII. Harb geliyor.
- XXVIII. Miknatıslı mayınlar.
- XXIX. River Plate açıklarındaki hareket.
- XXX. İskandinavya, Finlândiya.
- XXXI. Karanlık bir yeni yıl.
- XXXII. Fırtınadan önce.
- XXXIII. Denizde bir çarpışma.
- XXXIV. Narvik.
- XXXV. Trondheim.

XXXVI. Norveç'teki muvaffakiyetsizlik.

XXXVII. Norveç. Son safha.

XXXVIII. Kabinenin sukutu.

İlaveler I. (18' aded; bunlardan ilâve K. Türkiyeye ait, 1 kısım 1939 tarihli; bk. ilerde), II. Bahriye Nazırlığının müsveddeleri.

Haritalar ve diyagramlar.

Mr. Churchill, Eylül başı 1939 tarihinden, yani kabineye intisabından çok önce, İngiltere siyasetinde mühim bir rol oynamış bir kimsedir. Hal tercümesinin esas hatları bunu göstermektedir: Henüz 27 yaşında iken Parlamento'ya âza seçilmiştir (1901 de): sonra sırasıyla şu mühim makamları işgal etmiştir: Ticaret Odası Reisi (1908 — 1910); İç İşleri Nezareti (1910 — 1911): Bahriye (1911 — 1915), Askerî İmalât (1917), Harbiye ve Hava (1919-21), Koloniler (1921-22) ve Maliye (1924-29) nazırlıkları. Kendisi, bundan ötürü, İngilterenin içinde ve dışında yüksek politika adamlarıyla yakın bir temas tesis edebildiği gibi, dünya politikası meselerinde de derin bir ihtisas ve etraflı bir görüş sahibi olmuştur.

1929 dan 1939 Eylülüne kadar mes'ul hiçbir makam işgal etmemiş olmakla beraber — siyasetten uzaklaşmamış, bilâkis Avrupa ve dünyada gelişmekte olan yeni olayları yakından takibetmek ve hertürlü malûmat toplamak, vesaik tedarik etmek imkânlarını da haiz bulunduğundan — kendi görüşlerini ve iktidar sahibi makamları tenkit yollu nutuklarını, fırsat düştükçe açıklamış ve yazılar yazmıştır. Churchill'in bu görüşlerinin büyük bir kısmının isabetli olduğu sonraki olaylarla sabittir. Mr. Churchill'in "Harb Hâtıraları,"nın I. Cildi bilhassa 1919 - 1939 yılları içinde cereyan eden Harb sonrası Avrupa siyasî gelişmesinin bir blânçosudur; bu olaylara karşı Churchill'in aldığı durumu, daha önce yayımlamış olduğu yazılarıyla destekliyerek tebarüz ettirmiş olması bakımından ehemmiyetlidir ve yazarın siyasî kıyasetini belirtmek itibarıyla fevkalâde enteresandır; şüphesiz, herbir "Memoires," gibi bu eserin de olayları kendi zaviyesinden görmek, aydınlatmak ve hükümler vermek gibi, bazı zayıf tarafları olabilir; bu hususta son hükmü "tarih," verecektir; fakat eserde ele alınan meselelerin hemen hepsi de Mr. Churchill'in çok nâfiz görüş ve hükümlerinin red ve inkâr edilmeyecek olduğu merkezindedir.

Mr. Churchill her şeyden önce bir "İngiliz," dir ve büyük Britanya'nın ve Commonwealth (İmparatorluk câması) nın bütünlüğü ve dünya siyasetindeki üstün mevkiinin muhafazası ve devam ettirilmesi endişesi başlıca kaygusudur. Meşhur "İngiliz siyaseti,"nin amaçları — tarihten misâller alınarak, 1936 da verilen bir konferans münasebetiyle şöyle formüle edilmiştir (s. 162-165): İngiltere, Avrupa kıtasına tek bir devlet ve milletin hâkimiyetine karşı daima mücadele etmiştir; evvelâ İspanya, sonra Fransa ve nihayet Almanyaya karşı savaşlar bu politi-

kanın tabii neticeleri idi. Mr. Churchill, eserinin bazı yerlerinde İngilterenin ilerde de böyle bir durumla karşılaşabileceğine işaretle, an'anevi İngiliz politikasının devam ettirilmesi gerektiğini gizlememektedir.

"Harb Hâtıraları,"nın birinci cildi, İkinci Dünya Harbinden nasıl kaçınılabileceğini, fakat bunun nasıl önü alınmadığını aydınlatmak gayesiyle yazılmıştır; Churchill, bu harbi *Lüzumsuz bir harb* diye tavsif ediyor; dolayısıyla Birinci Dünya Harbinden sonraki yıllarda Fransa ve Almanya'nın hangi yolda geliştikleri üzerinde duruyor; eserde Fransaya dair çok enteresan mutalealar serdedilmiştir. Churchill, bir franco-phil'dir ve Avrupa müvazenesinde Fransa'ya daima geniş bir paye verilmesi gerektiği fikrindedir; bu görüşü lâyıkıyla kavramış olan ve İngiltere'de onbeş yıl kadar iktidar mevkiinde kalan MacDonald ve Baldwin kabinelerini sonraki vahim gelişmelerde mes'ul tutuyor; aynı suretle Chamberlain'i birçok noktada kabahatlı görüyor. İngiltere'deki bu anlayışsızlık ve Amerika'nın büsbütün "İzolasyonist," bir politika güdmesi neticesinde Almanya'nın nasıl yeniden silâhlandığı ve Hitler'in nasıl İkinci Dünya Harbini hazırlamış olduğu cihetleri adım adım incelenmiştir. Fransa için hayati bir mesele olan EMNİYET (security) endişesinin İngiltere'de lâyıkıyla takdir edilmemiş olduğu birkaç yerde tebarüz ettirilmiştir.

Almanya'da Nosyonal - Sosyalizm'in gelişmesine ve Hitler'in nasıl hâkimiyeti ele geçirdiğine ait bazı yeni ve enteresan teferruat naklediliyor; ayrıca Churchill'in Hitler ile nasıl az daha bir mülâkat olacağı ve bunun nasıl yapılamadığı hikâyesi ve sonraları, Hitler'in müteaddit defa Churchill'e haber göndererek davet ettiği ve bunları neden redettiği anlatılıyor; Churchill, Hitler ile ancak müsavi şartlar altında görüşmek istiyordu; höyle bir şart ise, ancak harb başladıktan sonra vukubulduğuna göre, iki devlet adamının birbirleriyle görüşmelerine artık imkân kalmamıştı.

Churchill'in fikrine göre: Hitler Almanyası 1934'te Fransa tarafından tek başına itaate icbar edilebilirdi ve Almanlar buna küçük ölçüde bile bir mukavemet gösteremezlerdi. 1938'de Almanlar, Avusturya'yı ilhak ettikleri zaman (Anschluss), Fransa yine Almanya ile başa çıkacak durumda idi; hattâ Münih günlerinde Fransa, İngiltere ve Çekoslovakya'nın müşterek kuvvetleri bir cephe aldıkları takdirde, Almanya'yı itaate icbar etmek mümkün olacaktı, Churchill bu münasebetle Batı Devletlerinin Sovyet Rusya ile anlaşmaları gerektiği üzerinde durmakta, Münih günlerinde Rusya'nın ihmal edilişi, Churchill'e göre, Sovyetlerde Batı Devletlerine karşı bir nevi itimadsızlık başlamasına yol açmış ve bununla Almanya-Rusya anlaşmasına imkân vermiştir. Çekoslovakya'nın Almanlar tarafından işgali ve "Skoda," fabrikalarının Almanların eline düşmesiyle, "muvazene,"nin Müttefikler aleyhine süratle geliştiğini - ve Almanya'

nın askerlik bakımından şüphe götürmez bir üstünlük elde ettiğine, bundan sonra, Hitler'in "tecavüz.. plânlarını süratle geliştirmesine imkân hâsıl olduğu anlatılmaktadır.

Eserin en enteresan sahifelerinden birini Batı Müttefikleriyle Sovyet Rusya arasındaki münasebetler bahsi teşkil ediyor. Kremlin'de: Fransa ve İngiltere'nin, Almanya'ya karşı mücadele edeceklerine pek inanılmadığı, Stalin'e atfen açıklanmıştır; bu görüşün kuvvet bulduğu ve nihayet Stalin'in Hitler ile "anlaşma,, sı gibi, Rus siyasetine yep-yeni bir istikamet verildiğinin nasıl geliştiği de incelenmektedir. Churchill'e göre, bugünden yarına tamamiyle aykırı olan esaslı değişiklikler ancak "totaliter,, devletlerde mümkündür; bunun başlangıç tarihi olarak Şubat 1939 gösteriliyor. Bu münasebetle Sovyet dış politikasının yeni istikametini yürütmeğe memur edilen Molotov'a ait çok enteresan mütalâalar serdediliyor (s. 286 - 288); Molotov'un resmî perde arkasında saklanan şahsiyetinden başka —ancak bir defa olmak üzere — hakikî bir insan çehresi de tasvir edilmektedir (Inside the image there appeared the man). Mr. Churchill, 23 Ağustos 1939 tarihli Rus-Alman anlaşması bahsini incelerken, eski Fransız Başvekili Daladier'nin Nisan 1946 da neşrettiği eserindeki bir mütaleasını da zikrediyor; buna göre: 1939 Mayısındanberi Sovyetler Birliği iki müzakereyi aynı zamanda yürütmüştür; biri — Fransa, diğeri — Almanya ile; Rusya, Lehistan'ın müdafaasına, bu memleketin bölünmesi keyfiyetini tercih etmiştir ve İkinci Dünya Harbinin patlak vermesinde bu olay en yakın bir sebep teşkil etmiştir (s. 289). Alman - Rus görüşmelerinin bazı teferruatı nakledilerek, Kremlin'de bir ziyafet esnasında (s. 306 - 307), Stalin'in "Alman Milletinin Führer'i ne kadar çok sevdiğini bilirim, bundan ötürü kendisinin sıhhati için içmek isterim,, sözleriyle, nasıl Hitler'in şerefine kadeh kaldırdığını da nakleder (s. 306 - 307). Churchill bu münasebetle şöyle bir mütalâa yürütmekten de kendini alamıyor: Eğer bir hükümet ahlâkî endişelerden âri ise, çok defa büyük menfaatler ve hareket serbestisi elde ettiği görülmüştür, fakat her şey, hattâ gün bitmeden meydana çıkar, hele bütün günler geçince her şey daha çok aydınlanır (s. 307).

Harbin başlangıcı, 3 Eylül 1939 da Mr. Churchill'in "Harb Kabinisi,, ne alınması ve Amirallığın başına getirilmesi bahisleri çok heyecanlıdır; Mr. Churchill nihayet mes'ul bir makama getirilmiş oldu; fakat henüz istediği gibi hareket edebilmesi için 10 Mayıs 1939 tarihine kadar beklemesi icabetti.

Harbin başlaması üzerine İngiltere'de alınan tedbirler ve harb hazırlıkları, Fransa'daki umumî durum tasvir edilirken Fransız ordusunun, 1939 son baharındaki harb kabiliyetinin, 1940 ilk baharındaki nisbetle daha mükemmel olduğunu da açıklıyor. Almanya'ya karşı tatbik edilmesi düşünülen birçok askerî plân da çok enteresandır ve

hangi sebeplerden ötürü bunların tatbikinin mümkün olmadığı da belirtilmektedir. Bu plânlar tatbik edildiği takdirde harbin seyrinin büsbütün başka bir istikamet alması da mümkün gibi görülüyor.

Rusya ile Batı Devletleri arasındaki anlaşmazlık, bilindiği veçhile, Rusya'nın Baltık Devletlerinin bütünlük ve dokunulmazlıklarını garanti etmemesi yüzünden çıkmıştı. Churchill, Kremlin'in, vaktiyle Beyaz Rus generali Kolçak gibi hareket ettiğini belirtiyor; Finlândiya, Polonya ve Rumanya hükümetlerinin "Rus - Bolşevik korkusu,"ndan doğan endişe ve siyasetleri üzerinde de hayli duruyor. Ruslar'ın Finlândiya'ya karşı takibettikleri siyaset ve nihayet Fin arazişinden bir kısmını istemeleri üzerine çıkan Rus-Fin harbine ait enteresan teferruat naklediliyor. "Küçük, fakat kabiliyetli ve yüksek bir medeniyete sahip olan," böyle bir kavme, Rus devinin, durup-dururken hücumu, İngiltere, Fransa ve Amerika'da büyük bir infial uyandırmış ve Finlere yardım için geniş ölçüde harekete geçilmişti. Churchill, kendisinin Finlere yardım işine hararetle taraftar olduğunu bildiriyor (I sympathized ardently with the Finns and supported all proposals for their aid, S. 430). Finlândiyaya yardım, ve bunu gerçekleştirmek için Norveç'e asker çıkarma teşebbüsleri ve birtakım askerî plânlar eserin heyecanla okunacak yerleridir. Bu müddet zarfında, Fransa'daki iç durumun gittikçe bozulduğunu, bir taraftan Dr. Göbbels'in "Almanya ile Fransa arasında harbe devam için hiçbir sebep kalmadığı," öbür yandan, Kremlin'in emriyle hareket eden fransız komünistlerinin Emperyalist bir harb için işçi sınıfın kan dökmek istemediği kabildinden propagandalarının, fransız ordusu ve milletin ruh haleti üzerine mühim tesirler yaparak, büyük felâketin hazırlanmasında mühim tesirler yaptığını belirtiyor.

Churchill'in Harb Hâtıraları'nda bizim için en mühim kısımları, şüphesiz, Türkiye'yi ilgilendiren "passage," larıdır. Birinci cildde ise ancak bir iki yerde Türkiye'nin adı geçiyor; 290 ıncı sahifede bu neviden şu kısa parça mevcuttur:

Mayıs 12 de İngiliz-Türk Andlaşmasının resmen Türk Parlemtosu tarafından tasdıkı zikredilmelidir. Daha önceki diğer taahhütlerimize eklenen bu yeni taahhülle, herhangi bir kriz vukubulduğu takdirde, Akdeniz'deki durumumuzu kuvvetlendireceğimizi umuyorduk. İtalya'nın Arnavutluğu işgaline karşı cevabımızı bu idi.

Vesika olarak da Appendix K. *Naval aid to Turkey* (s. 559) adlı tezkerenin tercemesini veriyoruz :

Amirallık Birinci Lord'unun (Churchill'in) notu.

1 Kasım 1939

Bugün öğleden sonra Birinci Deniz Lordu ve Ben, General Orbay'ı kabul ettik ve kendisine şunları bildirdik :

Türkiye, Rusya tarafından tehdit edildiği takdirde, Kırالیyet hükümeti, Türkiye'nin daveti üzerine ve muayyen ahval içinde, Rusya'nın Karadeniz'deki donanmasına faik bir deniz kuvvetiyle

Türkiye'nin yardımına gelmeğe âmâdedir. Bu maksadla, İzmir ve İzmit körfezlerinde deniz-altı'larına ve havaya karşı müdafaa tertibatının geliştirilmesi lâzımdır ve lüzumu takdirinde bu maksat için Britanyalı teknik personel gönderilecektir. Bu ihtiyat tedbirler, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında deniz-altı'larına karşı konacak ağlar plânına bir ilâve mahiyetindedir.

Şimdilik herhangi bir askerî teahhüd ve tatbik hususunda bir va'dda bulunmamıştık; böyle bir zaruretin vukubulmaması da mümkündü. Rusya'nın tam bir tarafsızlık muhafaza edeceği, hattâ dost olabilmesi bile umulurdu. Şayet Türkiye kendini tehlikede hissetmeğe başlar ve Britanyadan yardım isterse, hasıl olan vaziyet Akdeniz durumu zaviyesi ve İtalya'nın takınacağı tavrın ışığı altında, Türkiye ile müzakere edecek ve Türkiye'ye karşı taahhüde girişmek cihetini kurcalayacaktık. Britanya donanmasının İzmir körfezine gelişi kendi başına Rusya'nın aşırı hareketlerini önleyebileceği gibi, Britanya donanmasının İzmit körfezine girişi-Rusya tarafından İstanbul Boğazına askerî bir inişini önleyebilecekti. Karadeniz'de üstünlük elde etmek için lüzumlu hareketler, her halde, bu esaslara göre ayarlanacaktı.

General Orbay, bu beyanattan fevkalâde memnun kaldığını bildirdi; bunun bir taahhüd teşkil etmediğini ap açık olarak bildiğini de söyledi. Memleketine dönünce hükümetine bunları arzedeceğini ve bahis mevzuu üslerde lâzımgelen hazırlıkların yapılacağını da bildirdi.

Ben hukukî bakımdan herhangi bir anlaşmaya girişmek teşebbüsünde bulunmadım; çünkü böyle bir anlaşmanın, resmî bir uzlaşma akdetmek zarureti zuhûr edince, bütün teferruatıyla müzakere edileceği aşikârdı. Türkiye'nin ancak kendini vahim bir tehlikeye maruz bulduğu veya bilfiil muharip bir duruma girdiği takdirde Britanya'dan yardım istiyeceği farzedilmişti.

Bundan sonraki ciltlerde Türkiye'yi ilgilendiren kısımların daha çok olacağı muhakkaktır.

Mr. Churchill bu eserinde kendi şansına, çalışma tarzına ve yeni keşiflerin harbde oynayacakları role ait enteresan bazı notlar da veriyor. 1914-1918 Birinci Dünya harbi zamanında müteaddit defalar cep-heleri ziyaret ederek, ateşli silâhlar hakkında yakından bilgi edinmek fırsatını bulmuş olması dolayısıyla - müstakbel harbde kullanılacak yeni silâhlar ve âletler hakkında da kafa yormuş, ve bu hususta bazı yeni görüşler de serdetmiştir. Bunlardan en mühimmi, daha 1925 te "Atom bombası," na ait olanıdır; 1925 te neşrettiği bir yazısında bu münasebetle şunları söylemişti: "Bütün bir bina blokunu tahribedebilecek, hayır binlerce tonluk dumansız barutun temin edeceği ve bütün bir şehri bir patlayışta havaya uçurabilecek gizli bir kudrete malik, portakaldan

daha büyük olmıyan bir bomba bulunamaz mı? Halihazırda mevcut patlayıcı maddeler dahi uçan makineler vasıtasıyla, telsiz veya şualarla pilotsuz olarak otomatik bir tarzda, düşman şehirleri, cephane kamp-ları ve tersaneleri üzerine, arkası kesilmıyen bir sel halinde sevk ve idare edilemez mi?„ (33-34 SS.). Mr. Churchill, 1943 Haziranında Hiroshima üzerinde patlıyan ve 160 bin Japon'un hayatına malolan ve bütün bir şehrin tahribiyle neticelenen "Atom bombası,,nı, Almanların V. I., V. II "füzeli,, bombalarından 15 yıl önce haber vermiş bulunuyordu. Kendisinin "Fen harbi,, hususlarındaki "rehberi,,nin Oxford Üniversitesi Experimental Fizik Profesörü Frederick Lindemann olduğunu, eserin birçok yerinde zikreder.

İngiltere'nin en tehlikeli günleri yaşadığı ve Londra'nın diğer İngiliz şehirleriyle birlikte, Luftwaffe'nin arkası kesilmıyen hücumları esnasında, "Britanya Meydan Muharebesi,,nin kazanılmasında (Eylül 1941) büyük bir rolü olan "Radar,, aletinin gelişmesi ve tatbikiyle Mr. Churchill'in nasıl yakından ilgilenmiş olduğu ayrıca tasrih ediliyor; 1935 tenberi bu mühim cihazın nasıl geliştirildiğine ait enteresan teferuat naklediliyor (s. 120 v. d.). Alman denizaltılarına ve sonraları "Mıknatıslı mayınlar,,a karşı müdafaa yollu ne gibi tedbirlere başvurulduğunu da anlatıyor. Churchill, resmî herhangi bir vazifede bulunmakla beraber harbe hazırlık ve müdafaa komisyonlarına iştirak ettirilmiş ve mühim askerî sırlar dahi kendisine bildirilmişti.

Husuf hayatına ait bazı notlardan biri enteresandır: 1931 yılı 13 Aralık günü New York'ta nasıl bir otomobil kazası geçirdiğini, ve birkaç ay hastanede yatmak zorunda kaldığını öğreniyoruz; anlaşılan "13,, rakamı Mr. Churchill için pek de uğurlu değildir! Churchill'in harbin en buhranlı devirlerinde bile uykusunu kaybetmediği, ve her sabah masası başına geçerken, iyice uyumuş ve enerjisini toplamış bir halde işe başladığını, ancak 20 Şubat 1938 gecesi, Eden'in Dış İşleri Nezaretinden çekilmesi üzerine duyduğu endişe ve iztirab yüzünden ta şafak sökünçeye kadar uyuyamadığını da öğreniyoruz.

Mr. Churchill'in "Harb Hâtıraları,,nın en mühim ve enteresan cihetleri - bu büyük İngiliz devlet adamı ve harb liderinin, harb ve dünya siyasetine ait görüşleridir. Bunlardan bazılarını naklediyoruz: Ahlâk ve siyaset ve harbden bahisle şunları yazıyor: Hıristiyan ahlâkının son sözü "Dağ vaazı,,dır Quaker'lere (tevazu ve itidal mezhebine mensup olanlar, A. N. K.) herkes saygı gösterir. Maamafih, Devlet idaresi mes'uliyetini üzerlerine alan nazırların hattı hareketleri ise bu esaslara göre ayarlanmaz. Bunların vazifeleri, diğer milletlerle olan münasebetlerinde nifak ve harblerden kaçınmak ve ister millî ve ister ideolojik amaçlarla yapılın, tecavüzlerin her çeşidini önlemekten ibarettir. Mensup oldukları devletin emniyeti, mevkilerini kendilerine borçlu oldukları vatan-daşlarının can ve hürriyetleri bahis mevzuu olunca, başvuru teşebbüslerden hiçbir netice çıkmaz veya bu yolda nihaf ve kat'î bir ka-

nâat hâsıl olduğu takdirde, kuvvetin kullanılması doğru ve zarurî bir hal alır. Eğer hal ve şartlar bunu haklı çıkaracak bir durumda ise, kuvvet kullanılabilir; şayet böyle bir ihtimal varsa, kuvvete başvurulması için en müsait şartlar seçilmelidir. Eğer bir harb bir yıl geciktirilir, fakat daha berbat ve kazanılması daha zor olan bir harbi yine yapmak mecburiyeti olursa - böyle bir geciktirme hiçbir fayda temin etmez.„ (s. 251).

Mr. Churchill'in İkinci Dünya Harbi'nin önsözündeki şu parçası üzerinde bilhassa dikkatle durmalıyız:

“Bir gün Başkan Roosevelt, bu harbin nasıl adlandırılması icabedeceği hakkında alenî olarak herkesin fikrini soracağını bana söyledi. Hemen “Lüzumsuz Harb,, cevabını verdim: Hakikaten, bir defa patlak verdikten sonra, bundan önceki savaştan sonra henüz ayakta kalan nice medeniyet eserlerini silipsöpüren bu (İkinci Dünya Harbi) gibi önlenmesi daha kolay olan başka bir harbe (tarihte) rastlanmaz. İnsanlık faciasının hazin tarafı da şudur, ki yüzlerce milyon insanın bu kadar musibetlere maruz kaldıkları ve kurbanlar verdikleri ve neticede Hak tarafının zafer kazanmasına rağmen, hâlâ Barış'a ve Emniyet'e kavuşmuş değiliz, ve hattâ geçirmiş olduğumuz tehlikelerden daha büyüklerine maruz bulunuyoruz. Ciddî olarak ümit ederim, ki yeni nesil maziyi iyice eşelesin, eski yılların hataları gelecek nesiller tarafından tamir edilsin ve istikbalin kapalı kitabına bundan sonra ancak insanlığın ihtiyaçlarına uygun ve sanlarına lââyık gelişmeler kaydolunsun “(Ahmet Emin Yalman'ın tercemesinden),,.

Ahmed Emin Yalman tarafından Churchill'in bu eserinin ilk kısmı “Cörcil Anlatıyor,, adıyla terceme edilmiş olmakla (Vatan neşriyatı, İstanbul 1948, 500 sahife ve 3 ek) çok faydalı bir hizmette bulunulduğunda şüphe yoktur; fakat bu tercemenin tam olması için, Ekim 1948 de İngilterede yayımlanan nushayı esas tutmak gerektiği de muhakkaktır. İlk cildin yarısını büyük bir vukuf ve muvffakiyetle dilimize çeviren, Bay Ahmed Emin Yalman'ın, kalan kısımlarını* bu esas edisyona göre tamamlamasını temenni ederken, yakında çıkacak olan “Harb Hâtıraları,,nın ikinci cildinin, Türk okuyucularına ehemmiyetine binaen, bir an evvel tanıtılması lüzumuna da işaret etmek isteriz.

* Halihazırda tefrika olarak «Vatan» gazetesinde basılmaktadır.